

Logoped igår, idag, imorgon

Britta Hammarberg

Logopedutbildningen är med sina 25 år en ung högskoleutbildning i Sverige.

Artikeln beskriver innehållet i den 3-åriga grundutbildningen, som finns på tre orter: Stockholm, Lund och Göteborg. Kombinationen av humaniora och medicin är utmärkande för logopedutbildningen. Redan i grundutbildningen arbetar studenterna med patienter med alla slags tal-, språk- och röststörningar under handledning.

Britta Hammarberg leg. logoped och DMV är verksam som högskolelektor vid Karolinska institutets institution för logopedi och foniatri, Huddinge sjukhus. Vid sidan av detta arbete är hon också engagerad i forskning kring metoder för analys av störd röstfunktion i tvärvetenskapliga samarbetsprojekt med inst för Talöverföring och Musikakustik vid K Tekniska Högskolan i Stockholm, och i ett projekt kring röstegenskaper i olika dialekter i samarbete med Fonetiska institutionen vid Umeå universitet.

Logopedi, dvs läran om tal-, språk- och röststörningar, är ett ungt ämnesområde i Sverige. Det är nära kopplat till foniatri, dvs tal-, språk- och röststörningar som läkar-specialitet. I andra länder i Europa, bla Danmark och Tyskland, har foniatri-logopedi funnits långt tidigare än hos oss.

Den första svenska logopedkursen startade 1964 vid Karolinska institutet i Stockholm. De 18 logoped-eleverna hade då läst in de prekliniska teoretiska universitetskurserna i fonetik och pedagogik (40 resp 20 poäng) innan de kom in på den kliniska delen av utbildningen, som var förlagd till Sabbatsbergs sjukhus. Många hade flera akademiska betyg i bagaget.

Kursledare och initiativtagare till den treåriga högskoleutbildningen i logopedi var överläkaren i foniatri Gunnar Bjuggren. 1974 flyttade man från Sabbats-

berg till Huddinge sjukhus, och kursledarskapet övertogs av docenten i foniatri Björn Fritzell.

I början av 70-talet inrättades logopedutbildning även vid Lunds universitet och därefter kom turen till Göteborgs universitet 1980. Platsantalet är numera 24 på vardera studieorterna.*

NULÄGE

Logopedutbildningen sorterar under medicinsk fakultet, men omfattar även ämnen vid humanistisk-samhällsvetenskaplig fakultet (1). I Lund och Stockholm inleds utbildningen med tre terminer vid humanistiskt-samhällsvetenskaplig fakultet där logopedstudenterna läser psykologi, som numera ersatt pedagogiken, och lingvistik-fonetik (2,3). Under dessa inledande terminer ingår också kurser i propedeutisk logopedi och andra prekliniska medicinska ämnen. De tre sista terminerna ägnas åt huvudämnet logopedi och medicinska ämnen. I Göteborg har man en ännu mer integrerad studiegång där prekliniska och kliniska kurser varvas under de tre studieåren (4).

Utbildningen är tvärvetenskaplig och omfattar 120 poäng. En tyngpunkt är den kliniskt-teoretiska praktiken. Genom att den senare hälften av utbildningen är förlagd till en foniatrisk-logopedisk sjukhusavdelning arbetar logopedeleven så gott som dagligen under handledning med patienter. Diagnosticering och behandling av patienter med tal-, språk- och röststör-

* Ungefär samtidigt med att logopedutbildningen startade i Sverige inrättades en ettårig utbildning till talpedagog vid Lärarhögskolan i Stockholm. Denna utbildning sk speciallärare, är en vidareutbildning av lärare med minst tre års yrkeserfarenhet, och finns vid ett flertal lärarhögskolor idag. Utbildningen är under omdaning och talpedagoggrenen har föreslagits ingå i en mer allmän speciallärarlinje. Talpedagoger är anställda framför allt i skolorna.

Figur 1. Lokal utbildningsplan för logopedlinjen, 120 p, Karolinska institutet

Termin	PSYKOLOGI 20 poäng		
	Träning av egen röst	Prop. logopedi	Anatomi
1			
2	FONETIK 20 poäng		
	Träning av egen röst	Allmän patologi och medicin	Fysiologi
3			
3	FONETIK 20 poäng		
	Träning av egen röst	Audiologi	Neuropsykologi
4			
4	LOGOPEDI 60 poäng		
	Logopedi-Foniatri	Oto-rhino-laryngologi	Neurologi
	Röstrubbningar	Träning av egen röst	Psyko-terapeutiskt arbete
5	Tal- och språkstörningar hos barn		Rehabilitering av laryngektomerade
	Logopedi-Foniatri	Odontologi	Läpp-Käk-Gomspalt Plastikkirurgi
			Pediatric-Neuropediatrik- Utvecklingshämning
5	Röstrubbningar		
	Afasi och dysatri	Klinisk foniatri	Dövhet och hörselskador
6	Logopedi-Foniatri	Teknisk foniatri	Psykiatri och psykoterapi
			Barnpsykiatri
			Endokrinologi Farmakologi
6	Röstrubbningar och stamning/Muntlig framställning		
	Läpp-Käk-Gomspalt hos barn	Cerebral Pares	Utveckl.stördas tal och språk
6			Examensarbete

Teoretisk undervisning sker i föreläsnings- och seminarieform, klinisk-praktisk undervisning sker i mindre grupper, som alternerar under terminerna 4–6.

ningar upptar den största delen av den kliniska utbildningen. Vid sidan av de humanistiskt inriktade områdena omfattar utbildningen även naturvetenskapliga ämnen som experimentalfonetik och olika medicinska kurser i anatomi, fysiologi osv.

Psykologi och lingvistik-fonetik

De delkurser som ingår i de prekliniska terminerna avser att ge en grund för de arbetsuppgifter som logopeden kommer att ställas inför. Under psykologistudierna läser den studerande bl a personlighetspsykologi, metodologi och statistik. En särskild kurs i neuro-

psykologi om 6 poäng ges i Stockholm under medverkan av lärare från de tre huvudämnena psykologi, lingvistik och logopedi. Där behandlas språkliga funktioners neurologiska korrelat, liksom aktuella teorier inom afasiforskningen. Logopedisk afasibehandling idag är starkt influerad av den ryske psykologen Alexandr Lurias neuropsykologiska synsätt (se vidare i artikeln om afasi).

I lingvistik-fonetikundervisningen läggs grunden till elevernas förmåga att analysera och beskriva talat och skrivet språk. Efter en genomgång av moderna lingvistiska teorier om språkets struktur tränas elever-

.....
I lingvistik-fonetikundervisningen läggs grunden till elevernas förmåga att analysera och beskriva talat och skrivet språk.
.....

na bla i språkanalys på olika nivåer. En stor del av undervisningen ägnas åt modern experimentell teknik för analys av ljudvågen (akustik) och syntetiskt tal.

Logopedi

Med den tvärvetenskapliga inriktning, som ämnet logopedi har, finns en risk att kunskaperna inom delområden inte hinner fördjupas tillräckligt under grundutbildningen. Grundutbildningen omfattar ingående studier inom delområdena afasiologi, tal- och språkförståelse hos barn, röstrubbningar, stamning etc, ämnen som är av mycket olika natur men tillsammans utgör karaktärsämnet logopedi. En viss vetenskaplig träning och förberedelse inför fortsatta högre studier ger det examensarbete på 10 poäng, som studenterna skriver under grundutbildningen.

Det har skett en mycket kraftig utveckling av ämnesinnehållet under de 25 år som det funnits en akademisk utbildning i logopedi. Ett exempel är kunskapsutvecklingen inom neuropsykologi och neurolingvistik, som på ett direkt sätt påverkat diagnostisering och behandlingen av afasi liksom av språkstörningar hos barn. Ett annat område där nya forskningsrön i hög grad förändrat de logopediska behandlingsmöjligheterna är inom habiliteringen av utvecklingsstörda och rörelsehindrade barn och vuxna. Så har tex teckenspråksträning för barn med Downs syndrom, före eller parallellt med träningen i verbal kommunikation, visat sig stimulera barnens språkliga utveckling (5). Andra alternativa kommunikationssätt, tex grafiska symbolspråk, som Bliss och Pictogram, med eller utan datorbaserade hjälpmedel, hör också till de arbetsuppgifter en logoped måste vara förberedd inför efter grundutbildningen.

Utbildningen skall således dels ge utrymme för kvalificerade yrkesförberedande studier inom de olika logopediska delområdena afasi, sen språk- och talutveckling, röstrubbningar etc, dels inkorporera nyare rön och erfarenheter från forskning och utveck-

lingsarbete inom logopedin och angränsande ämnesområden som lingvistisk-fonetik, neuropsykologi m.m. För de utbildningsansvariga är det svårt att få den här ekvationen att gå ihop under de tre utbildningsåren.

Som en följd av detta har linjenämnderna vid de tre utbildningsorterna lagt ett förslag om förlängning av utbildningen till fyra år. En internationell jämförelse visar för övrigt att den genomsnittliga utbildningstiden är 4 år i ett trettiofem länders, bla USA, England, Västtyskland (6). I USA krävs fyra år för alla utbildningar som leder till terapeutyrken.

Mästare – lärling

En tyngdpunkt i utbildningen är den kliniskt-teoretiska yrkesutbildningen. Logopedhandledarna vid utbildningen är specialiserade på olika tal- och röststörningar och handleder två å tre logopedstudenter åt gången i diagnostisering och i behandlingsarbetet med patienter, som upptar 10–20 timmar per vecka under de kliniska undervisningsperioderna. Teoretiska föreläsningar i medicinska ämnen varvas med det kliniska arbetet och är liksom praktiken förlagd till institutionen för logopedi och foniatri.

PÅBYGGNADSKURS OCH ANNAN FORTSATT UTBILDNING EFTER GRUNDUTBILDNINGEN

För att tillgodose redan färdiga logopeders behov av fördjupade studier har påbyggnadsutbildning om 20 poäng på halvfart anordnats lokalt vid Lunds universitet och vid Karolinska institutet. Denna utbildning omfattar fyra delkurser:

Röst- och talstörningar med särskild tonvikt på senare års klinisk forskning

Neurolingvistik och neuropsykologi

Fördjupning i grammatisk analys och textlingvistik

Valfri klinisk fördjupningskurs: Ht 87 gavs Logopedens psykoterapeutiska arbete.

.....
Utbildningen skall således dels ge utrymme för kvalificerade yrkesförberedande studier inom de olika logopediska delområdena dels inkorporera nyare rön och erfarenheter från forskning.
.....

Kurserna har varit uppskattade och vi ser fram emot att utbildningen permanentas som en allmän utbildningslinje med intag vartannat år i Stockholm resp Lund, såsom UHÄ föreslagit i sin anslagsframställan.

En stor del av vidareutbildningen ges i form av sk fristående kurser vid grundutbildningsinstitutionerna. Ämnen för sådana kurser är Anatomiska korrelat till neuropsykologin, Testteori och testmetodik, Logopediskt teaterarbete, och Logopeden och datorn.

HÖGRE UTBILDNING OCH FORSKNING

De första logopeder som disputerade gjorde detta vid universitetens lingvistiska institutioner. Detta var naturligt eftersom det där finns en etablerad forsknings-tradition och tillgång till kompetent forskarhandledning. Frågeställningar av logopediskt intresse gick också att inrymma under ämnena fonetik och allmän språkvetenskap. Särskilt institutionen för lingvistik i Lund var framgångsrik att knyta logoped-doktorander till sig. En av dessa första avhandlingar behandlade *felsägningar i normalt tal jämfört med afatikers tal* (7). I andra tidiga avhandlingar studerades *felstavning* resp *finska invandrarbarns svenska språkutveckling* (8,9). *Avvikande ljudutveckling (dysfonologi) hos barn i förskoleåldern* var temat för två avhandlingar i början på 80-talet (10,11) som kom att bidra till förbättrade analysmetoder vad gäller differentialdiagnostik och behandling av barn med avvikande språk- och talutveckling. Nyutvecklade lingvistiska metoder för *samtalsanalys av afatikers tal*, och kommunikativa strategier, som afatiker tillämpar för att kompensera för sina språkliga svårigheter beskrevs i den första Göteborgsavhandlingen (12).

I takt med att grundutbildningen i logopedi etablerades, växte det fram ett behov av att skapa möjligheter för fortsatta högre studier i karaktärsämnet logopedi. Detta behov emanerar ur en självklar önskan från kliniskt verksamma logopeder att ta reda på mer om orsaker till språk-, tal- och röstsvårigheter. Det blev angeläget för oss att få möjlighet att gå vidare med våra specifika frågor, utan att behöva omformulera dem för att passa in under en angränsande akademisk disciplin. En liknande utveckling genomgår fö flera andra vårdutbildningar tex sjukgymnastutbildningen.

Idag finns forskarutbildning vid samtliga tre logopediinstitutioner

Den första avhandlingen i ämnet logopedi lades fram vid Karolinska institutet 1986. Den behandlade *analys av störd röstfunktion med hjälp av lyssnarbedömningar och akustiska analysmetoder* (13). Två år senare kom en avhandling, som handlade om *nedsatt gombfunktion och nasalt tal* (14). Den banade vägen för ett förbättrat omhändertagande av barn med läpp, käk- och gompalt, såväl vid svenska kliniker som vid kliniker i USA och andra länder. Den allra senaste disputationen gällde *röst och arbetsmiljö*, där sambandet mellan rösthälsa och olika faktorer i arbetsmiljön undersöktes (15).

Idag finns forskarutbildning vid samtliga tre logopediinstitutioner. Den grundutbildning om 120 poäng som logopeden har, med 60 poäng i logopedi inkl andra medicinska ämnen, ger sk särskild behörighet för forskarutbildning. I väntan på att fler logopeder blir docentkompetenta och därmed formellt behöriga att vara huvudhandledare av doktorander, har handledare från "syskonämnet" foniatri, och andra angränsande områden såsom talöverföring/musikakustik, fonetik och oral röntgendiagnostik anlitats. Genom logopedins tvärvetenskapliga innehåll kommer det även i framtiden att vara angeläget och berikande för att ämnet värva forskningshandledare från andra ämnesområden.

REFERENSER

1. Utbildningsplan för logopedlinjen fastställd av Universitets- och högskoleämbetet 1984.05.15. UHÄ Regnr 310-620-84.
2. Kursplan för logopedi vid Lunds universitet, Inst för logopedi och foniatri, Lunds universitet, 1985-12-02.
3. Kursplan för logopedlinjen vid Karolinska institutet, fastställd av linjenämnden för logopedutbildningen vid Karolinska institutet 1985-11-14.
4. Kursplan för logopedlinjen vid Göteborgs universitet, fastställd av linjenämnden för logopedutbildningen vid Göteborgs universitet 1884-01-16.

5. *Johansson, I.* (1983): Downs syndrom. Språk och tal. Umeå universitet. Publ. nr 21.
6. *Moll, K.* (1983): Training programs in logopedics. *Folia Phoniatrica* 35:198–219.
7. *Söderplam, E.* (1979): Speech errors in normal and pathological speech. Doktorsavhandling. Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund XIV. CWK Gleerup, Lund.
8. *Naclér, K.* (1980): Perspectives on misspellings. A phonetic, phonological, and psycholinguistic study. Doktorsavhandling. Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund XV. CWK Gleerup, Lund.
9. *Wigforss, E.* (1979): Svensk pluralbildning hos finska invandrarbarn – en psykolingvistisk utvecklingsstudie. Doktorsavhandling. Praktisk Lingvistik 4. Inst för lingvistik, Lunds universitet, 221 01 Lund.
10. *Magnusson, E.* (1983): The phonology of language disordered children. Production, perception, and awareness. Doktorsavhandling. Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund XVII. CWK Gleerup, Lund.
11. *Nettelbladt, U.* (1983): Developmental studies of dysphonology in children. Doktorsavhandling. Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund XIX. CWK Gleerup, Lund.
12. *Ahlsén, E.* (1985): Discourse patterns in aphasia. Doktorsavhandling. Inst för lingvistik, Göteborgs universitet, 412 98 Göteborg.
13. *Hammarberg, B.* (1986): Perceptual and acoustic analysis of dysphonia. Doktorsavhandling, Karolinska institutet. Studies in Logopedics and Phoniatrics No 1. Inst för logopedi & foniatri, Huddinge sjukhus, 141 86 Huddinge.
14. *Henningson, G.* (1988): Impairment of velopharyngeal function in patients with hypernasal speech. A clinical and cineradiographic study. Doktorsavhandling, Karolinska institutet. Inst för logopedi & foniatri, Huddinge sjukhus, 141 86 Huddinge.
15. *Ohlsson, A-C.* (1988): Voice and work environment; towards an ecology of vocal behaviour. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet. Inst för logopedi & foniatri, Sahlgrenska sjukhuset.